

VÁCLAV CÍLEK

Krajiny domova

Ilustrace Renáta Fučíková

ALBATROS

Krajiny domova

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.albatros.cz
www.albatrosmedia.cz

Václav Cílek
Krajiny domova – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2020

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Václav Cílek

K r a j i n y **domova**

Ilustrace Renáta Fučíková

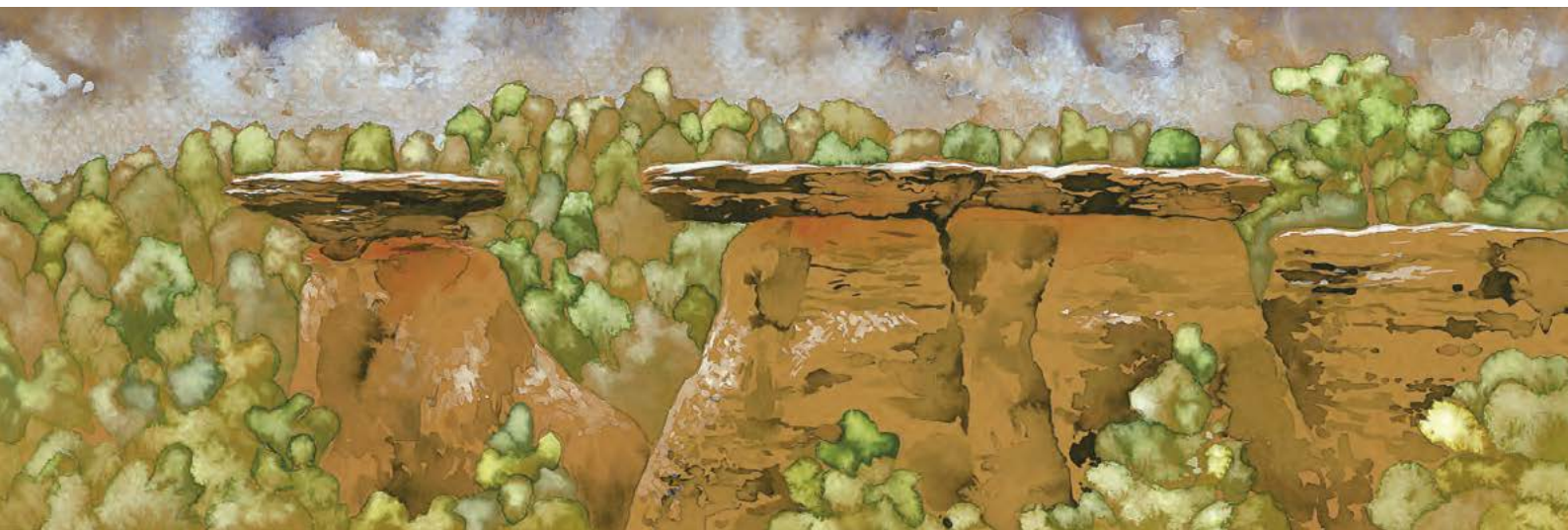
Václav Cílek

K r a j i n y **domova**

Chodit, hledat a dívat se

Ilustrace Renáta Fučíková

A L B A T R O S

Předmluva

Krajiny velkých krás a malých radostí

Ve střední Evropě se krajina mění každých pár desítek kilometrů. To kdybychom projížděli třeba Texasem, Súdánem nebo jižní stepní části Ruska, byli bychom překvapeni, že jedeme hodiny a kolem nás je stále stejná země. Rozmanitost krajin je dobře patrná třeba v okolí Brna, kde Vysočina, Haná, Moravský kras či Pálava leží skoro na dohled, a přesto nejenom země, ale i lidé jsou různí podle toho, na které konečné městského autobusu zrovna vystoupíme. Podobně i z Prahy to máme zhruba stejně daleko do Kolína v pěkné rovině podél Labe, do téměř podhorské Příbrami anebo do teplomilných hájů Českého krasu či pískovcových borů Kokořínska.

Jednou jsem byl na Tetíně na jeskyňářském bálu svědkem, jak se málem popraly tři skupiny trampů kvůli tomu, která krajina je ta nejkrásnější. Jedni jezdili do Brd, druzí do Krasu a třetí na Křivoklátsko a měli přitom pocit, že každý z nich je odjinud, přestože je dělilo sotva dvacet kilometrů.

Tak jsme si zvykli na toto až plýtvavé bohatství lesů, vod a skal, že si ani neuvědomujeme, v jak pozoruhodné zemi žijeme.

Když listuji sto let starými časopisy, často narazím na obrázek typu „Kamenná kašna v Kutné Hoře“ nebo „Náměstí v Nymburce“... Že už dnes není zajímavé, jak vypadá náměstí v malém městě, nenápadná středověká památka nebo rozkvetlý třešňový sad pod hradem Valečovem? A přesto právě tohle jsou barvy, chutě a vůně domova. Od domova nečekáme, že nám bude přinášet nějaké úžasné zážitky, ale malé radosti, ke kterým se můžeme vracet. A někteří z nás v těchto malých radostech – rozkvetlých petrklíčích, skalním městě v podvečerním oparu, románském kostelíku na malém kopečku objeví velké krásy, protože kdo nepoznal domov, ten nežil.

Václav Cílek, spisovatel

Některé děje a příběhy, které formovaly náš domov, dnes už na vlastní oči neuvidíme. Proto jsem jeho krajinami prošla pár kroků před vámi, naslouchala autorovu vyprávění a pokusila se představit si všechny ty dávné události. Velké barevné ilustrace vás přenesou do bájných i historických okamžiků, které se nedají zachytit fotoaparátem. Malé ilustrace ukazují typické podrobnosti a chvění nálad jednotlivých krajin. Vstupní širokoúhlé pohledy vás vyzvou k procházce naší zemí, tak jako krajina pozvala i mě.

Renáta Fučíková, ilustrátorka

Poznámka: Krajiny na sebe navazují, a proto na konci většiny kapitol bývá poznámka se šípkami →, které znamenají – jestli chceš, podívej se i na tuto kapitolu.

Říp a Velehrad

Rotunda na Řípu

Říp a Velehrad – národní krajina

Některé krajiny nás živí, jiné skýtají odpočinek, ale jsou místa, která vypovídají, kdo jsme

Česká republika sestává ze dvou hlavních historických zemí – Čech a Moravy a jižní části třetí země – Slezska. V některých oblastech, jako je třeba Vysočina, nepoznáme, jestli jsme na Moravě, nebo v Čechách, ale na jiných místech, jako třeba na jihovýchod od Brna, okamžitě cítíme, že Morava a Čechy jsou sice tisíc let spřízněné, ale přeci jen odlišné země.

Čechy určuje kruh pohraničních hor, zatímco Moravu vytváří jedno táhlé údolí moravských úvalů. Kruhové Čechy jsou uzavřené do sebe a obracejí se k Praze. Lineární Morava propojuje panonské stepi na jihu a polské nížiny na severu a má víc charakter území, kterým se prochází, lidé jsou víc otevření a přátelští a víc zde cítíme vzdálená okolní centra, jako je Vídeň nebo Vratislav. Čechy jsou obklopeny hradbou hor, takže je poznáme i na mapě Evropy, kde nejsou vyznačené žádné názvy, ale i Moravu od zbytku Evropy oddělují buď karpatská pohoří, nebo bývalé močály na jihu země. Podobně jasně oddělená, přirozená hranice mezi moravskou a českou zemí neexistuje. Právem krajiny a jejího utváření tedy obě země k sobě náleží.

Pravěké osídlení Čech se celá tisíciletí soustřeďovalo hlavně v severní polovině země v nížinách podél Labe a Ohře, zatímco pravěké osídlení Moravy sledovalo linii tvořenou řekou Moravou. O severní polovině Čech někdy hovoříme jako o staré sídelní oblasti a pokud jí procházíme, upoutá náš

pohled vždy hora Říp. Je to zbytek vulkánu stejně starého jako většina Českého středohoří. Není to vysoký kopec, ale budí úctu, takže každý nazývá Říp horou.

Naši předci věřili, že každá osídlená oblast má svůj posvátný střed, který nazývali „osou světa“, a věděli přitom, že světů je mnoho. Svět bylo prostě to světlé místo, kam svítilo slunce. Hora stojící v jeho středu, jako třeba řecký Olymp, náležela bohům, anebo její úpatí sloužilo k prosebným obětem božstvům krajiny. Říp se v mytickém myšlení podobá prsu „Matky země“ a skutečně existuje několik posvátných hor podobného tvaru – například hora Tábor v Izraeli, kde byly již před tisíciletími během svátků rozdělovány daleko viditelné ohně a kde podle pozdější pověsti došlo k proměnění Ježíše Krista. Ozvuk podobné dávné posvátnosti se váže i k Řípu. Jméno Čechy je nejasné a možná znamená obdělávanou zemi. Naproti tomu Říp má stejný slovní základ jako „řípa“, tedy řepa, ze které vyčuhuje jen horní oblá část. Slovo Morava je prastaré a nejspíš souvisí s plochou močálovitou krajinou kolem velké, větvičí se řeky.

Hlavním městem Moravy by podle polohy uprostřed země a dávných dějin mohla být nejspíš Olomouc, ale veškerou pozornost na sebe strhlo rychle se rozvíjející průmyslové Brno a právem silnějšího či alespoň většího a bohatšího se stalo administrativním centrem Moravy. Kromě toho to bylo z tehdy vládnoucí Vídně do Brna blíž. Duchovním středem Moravy se však stal Velehrad ležící poblíž dávného Veligradu v krajině úrodné a hustě osídlené dávno před Slovany. Sem do této oblasti přicházejí první výrazní apoštolové Slovanů – sv. Cyril a sv. Metoděj. Podobně jako se nějaký silný dětský zážitek vtiskne do naší mysli tak hluboko, že ovlivní celý náš život, tak i Morava v sobě navždy ponese tuto cyrilometodějskou pečeť. Český vtisk je jiného druhu – je to svatováclavská tradice.

A to nemluvíme jenom o duchovních věcech, ale také o povaze lidu. Na Moravě je víc z východní, řecké vroucnosti a dobromyslnosti, zatímco v Čechách se projevuje spíš vliv západní, latinské kultury, která je jasná, víc technická a poněkud chladná. Staří Řekové dali evropskému světu kulturu, zatímco Římané právo a organizaci. Máme to velké štěstí, že žijeme v České republice, kde se obě kultury přátelsky mísí. Morava se nikdy nestane Čechami a Čechy se nikdy nestanou Němckem. Staletí jsme žili v jiných krajinách, přijali jejich povahu a naučili se od nich něčemu osobitému a zvláštnímu, čím můžeme své sousedy zase obohacovat my.

Poznámka: Dělicí linií mezi starou sídelní oblastí na severu a později osídlenou krajinou na jihu jsou v Čechách → Brdy. Slezsko je popsáno v kapitole → Ostrava.

Blaník

Vchod do podzemní říše, kde spí vojsko svatého Václava,
je skryt pod velkou skalou

Blaník – krajina s tajemstvím

Je zvláštní, jak hluboce nás zasahuje vše, co je tajemné

Velký Blaník je kopec ve středních Čechách nedaleko od Vlašimi. Je vysoký jen 632 m, nese na sobě rozhlednu a keltské hradiště. Zná jej každý, protože každý slyšel báji o vojsku, které v něm spí a jednou, až zemi bude hodně zle, vyjede ze skály. Podobné pověsti se vyprávějí o mnoha dalších horách, ale zvlášť charakteristické jsou pro keltské oblasti Anglie a západní Evropy. Lidé snad měli pocit, že staří hrdinové a rekové se neztrácí, ale někde žijí. Nemohli je však potkat v běžném světě a v těch předkřesťanských dobách lidé po smrti nežili v nebi, a tak je logicky museli umístit pod zem. Něco podobného platí i pro poklady. Jsou místa, kde cítíte něco cenného, ale nevidíte to. Tak si řeknete, že je tam třeba skryté nějaké sklepení s pokladem či hrob krále nebo světce. Proto má význam taková místa navštěvovat – ne kvůli pokladům, ale něčemu zvláštnímu, co přebývá v zemi.

Již antický filozof Platon psal o lidech dávnověku, kteří rozuměli krajině. Často to byli pastevci, kteří pod volnou oblohou trávili celé roky. Všimli si, že na některých místech se jim zdají zvláštní sny, a měli pocit, že se tam skrývá něco, co tyto sny vyvolává. Stavěli zde pak oltáře, kapličky či chrámy.

Kaple na Malém Blaníku

Jedním z míst, kde se zdávají zvláštní sny – zejména na podzim kolem Dušiček a na počátku jara, než vyrostou vlaštovičníky – je i Blaník. Český Blaník je úzce spřízněn s dalšími dvěma ochrannými kopci – moravským Hostýnem, kde na starém hradišti vládne Naše Paní, a se slovenským Děvínem nad mocným Dunajem. Je třeba je poznat a všechny porovnat, protože na těchto třech vrcholcích pochopíte rozdíl mezi Čechami, Moravou a Slovenskem.

Blaník a zejména Malý Blaník se zříceninou barokní kaple jsou divné kopce. Slovo „divný“ původně označovalo místo, kde se dějí divy, kterým se pak divíme. Je dobré žasnout v kraji pod oběma horami – a dělo se tak již nejméně šest set let. Tehdy se husité vypravovali „na hory“, jako je Blaník, kde v přírodě sloužili mše. Přebývali zde kazatelé a poustevníci, ale tato místa lákala i podivíny a fanatiky. Přijali je za své národní obrozenci, básníci, poutníci a spisovatelé. Doma za počítačem vás báseň asi nenapadne, ale když se za noci opřete o blanickou skálu, tak možná přijde sama.

Když jedete po silnici do Tábora, vidíte už někde od Olbramovic nejenom mocnou siluetu Blaníku, ale také dlouhé údolí, které se pod ním rozkládá. Říká se mu blanická brázda. Je to jedna z velmi starých geologických struktur českého masivu. Můžeme si ji představit jako hluboký příkop,

který se táhne od samého Labe u Českého Brodu přes Blaník a dál k Českým Budějovicím a do podhůří Šumavy. Příkop je skoro celý vyplněný různými sedimenty. Zvlášť typické jsou červené permské usazeniny, ve kterých vznikly slojky černého uhlí. To se kdysi těžilo na severním i jižním konci blanické brázdy – u Českého Brodu i u Rudolfova nedaleko Budějovic. Ale podél starých zlomů proudily i rudodárné roztoky a usazovaly zlato, stříbro i měď.

Když stojíme v blanické brázdě, jsme vlastně zlomovými strukturami propojeni se středními i jižními Čechami a toto spojení se týká nejenom rudních a uhelných ložisek, ale i dějin, básní a snů. V České republice existují ještě další dvě brázdy. Všechny tři sahají přes kus země a všechny mají stejný směr. V dobách, kdy ještě neexistovala digitální časomíra, určovali lidé, ale třeba i vojenští letci směr podle hodinek. Představili si, že poledne je na severu, a když řekli „hóra čili hodina 1“, rozuměli tím směr velké ručičky ukazující na 1 hodinu. Tam směřují i obě další brázdy. Nejméně patrná je jihlavská brázda, zato nejmohtnější je boskovická brázda mezi Jevíčkem, Boskovicemi a Moravským Krumlovem. Kdybychom z ní vybrali všechny mladší sedimenty, vzniklo by údolí hluboké jako Grand Canyon – skoro dva kilometry. I v boskovické brázdě se u Rosic a Oslavan těžilo uhlí a místy narazíme na stejné zelené povlaky měděných minerálů jako v blanické brázdě.

Zatím jsme hovořili o krajině jako o něčem viditelném, co běžně dobře rozeznáme očima. Blanická i boskovická brázda jsou však příkladem něčeho skrytého, co odhalí až geologická mapa. Obě brázdy tvoří nesouvislý příkop, a daleko spíš připomínají jen trosky hluboké struktury, která se tu a tam objeví na povrchu jako údolí a pak zase zmizí. Na jejich příkladu jsme poznali, že krajina má i vertikální rozměr a sahá do geologických hloubek.

Na Blaník je nejlépe jít za šera, mlhy a deště. Jasná obloha a tvrdé stíny slunečného dne zahánějí stíny keltských bojovníků i rytířů svatého Václava. Pohled z blanické rozhledny je úžasný, navíc kolem vás zaznívá barokní chorál Jana Dismase Zelenky, rodáka z Louňovic, který se na drážďanském dvoře vypracoval na jednoho z mistrů evropského hudebního baroka. Možná v mládí chodil na Blaník a hora mu odkryla to, co jiným skryla.

Barokní skladatel J. D. Zelenka na dvoře saského kurfiřta

Chřiby

Chřiby – bukové pohoří

Jsou místa, ve kterých nemusíme nic dělat a úplně stačí, že tam jenom jsme

Kdybych chtěl navštívit základní typy moravského lesa, abych pochopil, v čem se liší a jak jsou osobité, začal bych v lužním lese na soutoku mezi Dyjí a Moravou. Na druhé straně řeky Moravy bych navštívil bory na vátých píscích a přesunul bych se k teplým doubravám u Milovic pod Pálavou. Odtud bych jel na bukové Chřiby, které leží skoro uprostřed Moravy a oddělují chladnější Hanou od teplejšího Slovácka. Poslední zastávky by byly v podhorských a horských smrčínách Jeseníků nebo v beskydských lesích s pralesem Mionší. Druhů lesa existuje mnohem víc, ale na těchto místech se dá dobře porozumět tomu, že každý les vytváří nejenom jiné prostředí, ale také mentalitu lidí, kteří zde žijí. Někdy o těchto místech hovoříme jako o „*locus typicus*“, tedy o typickém místě, jehož pochopením získáme snadnější přístup k mnoha dalším místům.

Hrad Buchlov

Chřiby společně se Ždánickým lesem v něčem připomínají hřebeny středních Čech. Je to pohří, které leží uprostřed země a dělí Dolnomoravský a Hornomoravský úval. Na sever od něj žijí Hanáci, na severovýchod na Zlínsku a kolem Hostýnských vrchů Valaši a na jihu je Slovácko. Na obou stranách chříbského lesa se jinak mluví, obléká, zpívá a pije. A přitom to je pár nevysokých kopců, které napříč ze Střilek do Buchlovic přejdete za necelý den.

Jedno z nejsilnějších míst celé Moravy je hradiště sv. Klimenta u Osvětiman. Je to původně slovanské hradiště s velkomoravskými i středověkými nálezy. Na vrcholu stával kostelík a nejspíš